

Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Kastamonu University Journal of Faculty of Economics and
Administrative Sciences

Aralık 2023 Cilt: 25 Sayı:2
iibfdergi@kastamonu.edu.tr

Başvuru Tarihi / Received: 17.09.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 27.12.2023
DOI: 10.21180/iibfdkastamonu.1361854

Değişimi Getiren Rüzgâr: İngiltere'nin Afrika'dan Çekilme Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme

İrşat SARIALIOĞLU¹

Öz

Harold Macmillan'ın başbakanlık dönemi (1957-1963) İngiltere'nin Afrika'dan çekilme dönemi olarak tarihe geçmiştir. Macmillan 03 Şubat 1960'ta, Cape Town'da yaptığı bir konuşmayla İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararını ilan etmiştir. Konuşmanın en ilgi çeken kısmı başbakanın sömürge yönetiminden bağımsızlığa giden süreci, "değişim rüzgârı" (wind of change) ifadesiyle tanımlamasıdır. Bu tarihten itibaren İngiltere'nin Afrika'dan çekilmesi hatta bir bütün olarak 20. yüzyılın ikinci yarısındaki dekolonizasyon süreci literatürde değişim rüzgârı tabiriyle yer almıştır. Bu çalışma Macmillan'la anılan ve değişim rüzgârı metaforuyla kavramsallaştırılan İngiltere'nin Afrika'dan çekilme politikasının ardındaki sebeplere odaklanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada ilk etapta İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararının Süveyş Krizi'nin ardından yaşanan prestij kaybından bağımsız değerlendirilemeyeceği tespit edilmiştir. Daha sonra ise İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşadığı ekonomik çıkmazın yanı sıra, Afrika'da yükselen milliyetçilikle birleşen Sovyetler Birliği tehdidinin, İngiltere'nin dış politikasında ağırlığı giderek artan ABD'nin dekolonizasyon yönündeki baskısının ve BM'nin tutumunun İngiltere'yi bölgeden çekilmeye iten sebepler olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak ise Macmillan'ın 3 Şubat 1960 tarihli konuşmasının ve İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararını ilk bakışta Londra namına bir taviz olarak görünmekle beraber, İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu yeni koşullar altında devam ettirmeye yönelik bir girişimi olarak değerlendirmenin daha doğru olacağına altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Afrika, Dekolonizasyon, Değişim Rüzgârı, Harold Macmillan.

Jel Kodu: F50, F54, D74

The Wind That Brings Change: An Evaluation on the Reasons for England's Withdrawal from Africa

Abstract

Harold Macmillan's term as prime minister (1957-1963) went down in history as the period of England's withdrawal from Africa. Macmillan announced England's decision to withdraw from Africa in a speech he made in Cape Town on February 3, 1960. The most interesting part of the speech is the prime minister's definition of the process from colonial rule to independence with the phrase "wind of change". As of this date, England's withdrawal from Africa and even the decolonization process as a whole in the second half of the 20th century have been referred to as the wind of change in the literature. This study focuses on the reasons behind England's policy of decolonization from Africa. It was determined in the study that England's decision to withdraw from Africa cannot be evaluated separately from the loss of prestige experienced after the Suez crisis. After that, in addition to the economic stalemate after the Second World War, the threat of the Soviet Union combined with the rising nationalism in Africa, the pressure of the USA, whose weight was increasing in England's foreign policy, towards decolonization, and the attitude of the UN forced England to withdraw from the region. Finally, it is underlined that although Macmillan's speech and England's decision to withdraw from Africa seem at first glance to be a concession on behalf of London, it would be more accurate to consider it as an attempt by England to maintain its influence in the region under new conditions.

Keywords: England, Africa, Decolonization, Wind of Change, Harold Macmillan.

Jel Codes: F50, F54, D74

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: irsat.sarialioglu@hbv.edu.tr Orcid no: 0000-0001-7835-0746

Atıf/Citation: Sarılioğlu, İ. (2023), Değişimi Getiren Rüzgâr: İngiltere'nin Afrika'dan Çekilme Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25/2, s. 719-735.

Extended Abstract

Introduction

When Harold Macmillan became prime minister in January 1957, South Africa (1910), Egypt (1922), Sudan (1956) and the Gold Coast (Ghana-1957), which were among England's African colonies, had already gained independence. But at the same time England still held a large colonial empire in Africa. When Macmillan left office in October 1963, half of the African colonies had gained their independence, and the road to independence was opened for the other half. That's why Harold Macmillan's prime ministership period went down in history as Britain's decolonization process from Africa. The independence of England's African colonies took place three years after the Prime Minister's famous wind of change speech in Cape Town on 3 February 1960.

This study focuses on the reasons of the England's policy of decolonization from Africa which was associated with Macmillan and conceptualized with the metaphor of the "wind of change". For this purpose, in the first place, Macmillan's famous wind of change statement was analyzed. Then, the reasons behind England's decolonization from Africa were examined. The main source of the study is the British archival documents, especially the evaluation reports prepared after Macmillan took office. In addition to archival documents, the study also benefited from relevant literature.

Method

In the study, the historical research method and document-content analysis technique were used among qualitative research methods. The main source of the study is the English State Archive documents, especially the reports on colonies in Africa prepared during Harold Macmillan's term as prime minister. Apart from archive documents, books and articles related to the subject were also examined and used.

Result and Discussion

In his speech, Macmillan stated that the wind of change was blowing in Africa and that he accepted this national consciousness as a political reality. Further more the prime minister stated that England whether she likes it or not, should accept this situation as a fact. This meant that England accepted the demands for independence of the colonies in Africa.

Macmillan's speech took place at a time when it was becoming increasingly difficult for England to resist the pressure for decolonization. Evaluations in the statement showed that the English government made detailed analyzes of the realities of the age. In fact, the speech and England's decision to decolonize Africa was an issue that London had been working on for a long time.

At first sight, Macmillan's speech and England's decision to decolonize Africa seemed like a concession on behalf of London. However, the result obtained from the archive documents which had been examined within the scope of the study was not in this direction. As a result of the researches, it was revealed that Britain's decision to decolonize from Africa was not a concession, but an attempt to regain its influence over the African colonies in changing conditions.

In addition to this, it has been determined that the results of the Suez crisis of 1956 had an important place in the process that forced England to decolonize Africa. Because, after the Suez crisis, it was no longer an option for England to pursue a policy in favor of the continuation of colonies and to pursue this by using force if necessary.

On the other hand, there is no doubt that the weakness of the English economy and the rising nationalism in the region were the main factors pushing England to withdraw from Africa. However, in addition to these, Cold War conditions and Britain's dependence on the USA played an important role in the process. In this sense, it is possible to argue that the intensification of the colonies demands for decolonization and the Cold War conditions together initiated a historical transformation process for the region. As it is understood from his speech, Macmillan aimed to prevent the Soviet Union from establishing influence in the region by controlling the nationalism that emerged in the colonies and making peace with it.

Moreover the attitude of the USA and the UN towards colonial politics is also among the factors that forced England to decolonize from Africa. First of all, the self-determination and decolonization debates, which were frequently brought up in the UN, left England in a difficult situation. On the other hand, the USA considered Britain's continued presence in Africa as a colonial power as an invitation to Soviet influence and was putting serious pressure on England for decolonization. USA's pressure played an important role in the decolonization of England from Africa. In fact, we can say that for England, the pressure from the USA was more important than the problems experienced in the UN. Because for England, which lost its great power status after two world wars, cooperation with the USA was of utmost importance in terms of its foreign policy goals.

GİRİŞ

İki dünya savaşının ardından İngiltere'nin dünyanın birçok bölgesine yayılmış durumda olan sömürge imparatorluğunu kontrol edecek ekonomik ve siyasi gücü kalmamıştır. Hem ikinci dünya savaşı sonrası uluslararası alanın kolonyalizm karşıtı eğilimi hem de Londra'nın eski gücünü yitirmesi Britanya İmparatorluğu'nun ayakta kalamayacağını göstermiştir. 1950'lerin sonuna yaklaşılırken bu gerçek çoğu İngiliz siyasetçi tarafından da kabul edilmiştir. Fakat imparatorluk sonrası dönemde Londra'nın dünya politikasında oynayacağı rol henüz netleşmemiştir. ABD Dışişleri Bakanı (1949-1953) Dean Acheson'a atfen söylenirse, İngiltere bir imparatorluk kaybetmiştir; ama uluslararası politikada henüz kendine bir rol bulamamıştır (Medlicott, 1968:296).

Bu dönemden sonra İngiltere'nin dünya çapında bir rol oynayabilmesi için imparatorluk mirasından mümkün olan en fazla biçimde yararlanması gerekmiştir. Azalan ekonomik ve siyasi gücü dikkate alındığında imparatorluk mirası İngiltere'nin elindeki en önemli güç unsurlarından biri olarak kalmıştır. Bu noktadan bakıldığında İngiltere'nin imparatorlukla bağı yeni şartlar altında önemli bir değişime uğramıştır. Artık hedef İngiltere'nin imparatorluğu ayakta tutması değil, imparatorluğun İngiltere'yi ayakta tutmasıdır (Robinson & Louis, 2006:453). Başta çalışmanın odağı olan Afrika'ya yönelik olmak üzere, Harold Macmillan'ın başbakanlık döneminde (1957-1963) izlediği siyaset de büyük ölçüde bu hedef tarafından belirlenmiştir. 1957 yılında başbakanlık görevini üstlenen Muhafazakar Parti üyesi Harold Macmillan'ın görev yılları İngiltere siyasi tarihinde Afrika'dan çekilme dönemi olarak anılmaktadır. Bu açıdan Macmillan'ın Başbakanlık dönemi bu çalışmanın da tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Macmillan, 1960 yılından itibaren İngiltere'nin resmi bir politikaya dönüştüğü Afrika'nın dekolonizasyonu sürecini hem bizzat başlatmış hem de oldukça önemli bir tarihsel kesitini yürütmüştür.

Harold Macmillan Süveyş Krizi'nin istifaya sürüklediği Anthony Eden'dan sonra görevi üstlenmiştir. Aşağıda görüleceği üzere İngiltere'nin uluslararası prestijinin yerle bir olduğu bir dönemde görevi devralmış bir başbakan olarak Macmillan'ın önünde oldukça çetin bir süreç belirmiştir. Süveyş sonrası İngiltere, hem uluslararası hem de ülke içi kamuoyunun sömürgecilik eleştirilerinin merkezinde yer almıştır. Ayrıca Süveyş'le birlikte sterlinin değeri yere çakılmış ve iki dünya savaşının ardından zorlanan İngiltere ekonomisi kendisini bir krizin daha içinde bulmuştur (Macmillan, 1971:198-200). Özetle İngiltere her açıdan özellikle de dış politika ve dünya rolü açısından Süveyş sonrası yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. Bu şartlar altında Macmillan'ın göreve gelir gelmez ilk işi İngiltere'nin mevcut konumunda sahip olduğu gücü, çıkmazlarını ve hedeflerini yeni bir değerlendirmeye tabi tutmak olmuştur. Bu doğrultuda Dışişleri Bakanlığı, Kolonyal Ofis, Savunma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı'nın yetkililerinden oluşan komiteler vasıtasıyla birçok politik değerlendirme ve strateji belirleme metni ortaya çıkmıştır (Hyam, 2006:250-251; Thorpe, 2011:451-453). Macmillan dönemi İngiltere'nin dış ve kolonyal politikasında belirleyici rol oynayan bu metinler bu çalışmanın da temel kaynaklarını oluşturmaktadır.

Macmillan, uzmanlar tarafından yapılan bu analizler vasıtasıyla, İngiltere'nin hedeflerini ve dünya meselelerinde oynayabileceği rolü değerlendirerek, ülkenin güç kaynaklarının bu rolü desteklemek için en iyi nasıl kullanılabileceğini görmek istemiştir (TNA/CAB 134/1555). Yapılan çalışmalarda 1957 yılı itibarıyla İngiltere'nin denizaşırı politika hedefleri iki ayrı kategori üzerinden belirlenmiştir. Bunlardan ilkinin Soğuk Savaş'ın çift kutuplu siyaseti dâhilinde dost ve müttefik ülkelerle birlikte erişilecek hedefler oluşturmuştur. Küresel çatışmanın önlenmesi, Sovyetler Birliği ve Çin'in dünya

hâkimiyetinin önüne geçilmesi ve Batı Avrupa'da istikrarın sürdürülmesi bu kategorideki hedeflerin başlıcalarıdır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:44). Soğuk Savaş döneminde azalan gücüne rağmen İngiltere Sovyet tehdidine karşı oldukça aktif bir politika izlemiş, ekonomik kaynaklarının çoğunu komünizme karşı mücadeleye ayırmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi ve NATO'nun kurucularından biri olarak Kore Savaşına asker göndermiş, savunma ve güvenlik politikasını Batı ittifakının gereklilikleri içerisinde revize etmiştir. Jeremy Black'in tanımıyla İngiltere Soğuk Savaş sürecindeki başrollerden biri olmuştur (Black, 2017:201-202).

Macmillan döneminde İngiltere'nin deniz aşırı politik hedefleri için ikinci bir kategori daha belirlenmiştir. Bu kategori Batı ittifakından ayrı olarak, İngiltere'nin kendi gücüyle ulaşmayı planladığı hedeflerden oluşmuştur. Bunlar; İngiliz Milletler Topluluğu'nu güçlendirmek, ticari çıkarları dünya çapında ilerletmek, kolonilerden merkeze akan avantajların devamını sağlamak ve sterlinin gücünü korumaktır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:44). Bu dönemde ülkenin uluslararası konumuna ilişkin yapılan tespitlerin başında ise imparatorluğun parlak dönemindeki gibi askeri, siyasi ve ekonomik anlamda ezici bir güç konumundan hareket edilemeyeceği gerçeği gelmektedir. İngiltere artık ekonomik ve askeri anlamda bir dünya gücü olmadığı farkındadır. Bunun yanı sıra İngiliz Milletler Topluluğu'nun liderliği ve koloniler üzerinden dünya meselelerinde önemli rol oynama imkânı ise İngiltere'nin uluslararası konumunu güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmiştir (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:43-51). İngiliz Milletler Topluluğu ya da ortak çıkar/ortak fayda anlamına gelen Commonwealth, İngiltere'nin eski sömürgelerini bir arada tutan, daha çok ekonomik ve kültürel hedefleri olan bir iş birliği mekanizması olarak tanımlanmaktaydı. Fakat yapı olarak dünyanın dört bir yanından üyeleri olan geniş bir koalisyona benzemektedir (Tüysüzoğlu, 2011:19). Aslında İngiltere'nin İngiliz Milletler Topluluğu'na yüklediği işlev de bu olmuştur ve topluluğun asıl amacı, ikame bir imparatorluk gibi hareket ederek Britanya'nın savaş sonrasında dünyadaki rolünü desteklemek olarak tasarlanmıştır (Sanders, 1989:102).

İngiliz Milletler Topluluğu, hem Afrika-Asya ülkeleri ile Batı'nın çıkarları arasında hem de Birleşik Krallık ile koloniler arasında önemli bir bağlantı sağlamaktaydı (Sanders, 1989:102). Bu noktada da kolonilerle olan ilişkilerin çatışmasız bir alana çekilmesi ve eğer bağımsızlık kaçınılmazsa, kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde İngiltere ile iş birliği halinde hareket etmesi, İngiltere'nin post kolonyal dönemdeki dünya rolü açısından azami önem taşımaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere'ye, uluslararası alanda gösterilen saygının büyük ölçüde İngiliz Milletler Topluluğu üyeleriyle olan ilişkileri ve kolonileri ile olan işbirliğini sürdürme kabiliyetiyle ilişkili olması bu hususun önemini daha da artırmıştır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:11:67).

Bu dönemde İngiltere dış politikasının öne çıkan bir diğer özelliği ise ABD ile olan iş birliğine ve tarihsel adlandırmayla iki ülke arasındaki "hususî ilişkiler"e verilen öncelik olmuştur. Bu durum aslında Macmillan dönemine özgü bir tespit değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından eski gücünü kaybeden İngiltere için ABD desteği elzem hale gelmiş ve ABD ile olan ittifak İngiltere dış politikasının merkezi bir prensibine dönüşmüştür (Tüysüzoğlu, 2011:19). İngiltere'nin küresel hedeflerine ancak ABD desteği ile ulaşılacağı fikri Macmillan'ın yaptırdığı birçok strateji çalışmasında da hassasiyetle vurgulanan bir unsur olarak yerini almıştır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:44-45).

Tüm bu değerlendirmeleri göz önüne alarak, Macmillan döneminde İngiltere dış politikasının öne çıkan temalarını şu biçimde sıralayabiliriz: çift kutuplu sistem ve Sovyetler Birliği tehdidi, Anglo-Amerikan dayanışması, İngiliz Milletler

Topluluğu ve kolonilerle yürütülün ilişkiler üzerinden uluslararası alandaki etkinliğin sürdürülmesi.

Bu genel siyaset içerisinde Afrika'nın yerine baktığımızda ise ilk göze çarpan unsur İngiltere'nin Afrika'daki varlığının sürdürülebilir olmadığına Macmillan döneminde artık kabul edilmiş olmasıdır. Başta "Afrika'nın önümüzdeki on yılı" isimli rapor olmak üzere başbakanın Afrika'ya ilişkin hazırlattığı raporlarda kolonilerin on yıl içerisinde bağımsız olacağı ve İngiltere'nin bunun önüne geçecek bir gücünün kalmadığı belirtilmiştir (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:20:113-133). Bununla birlikte bahsi geçen raporlarda İngiltere'nin Afrika'daki kolonilerin stratejik değerine ilişkin saptamaları, önceki dönemlere göre büyük bir fark arz etmemiştir. Örneğin, İngiltere'nin bölgedeki kolonyalizminin özünü oluşturan, Afrika'daki kaynaklara ekonomik erişimin sağlanması prensibi bu dönemde de geçerliliğini korumuştur. İlgili değerlendirmelerde her şeyden önce Afrika'nın savaş ve barış döneminde İngiltere ekonomisi için vazgeçilmez bir hammadde kaynağı olduğunun altı çizilmiştir (Cruits, 1995:13; Nkrumah, 1966:11). Ekonominin yanı sıra insan gücü ve stratejik açılarından yapılan değerlendirmelerde ise Doğu ve Batı Afrika bölgelerinin sömürge İmparatorluğu'ndaki en büyük askeri insan gücü potansiyeline sahip olduğu belirtilmiş ve Afrika'daki İngiliz üstlerin stratejik konumu ve sağladıkları konuşlanma avantajlarına vurgu yapılmıştır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:35). Fakat tüm bunlara rağmen, Macmillan'ın başbakanlık dönemi İngiltere'nin Afrika'dan çekilme dönemi olarak tarihe geçmiştir. Macmillan 03 Şubat 1960'ta, o zamanki adıyla Güney Afrika Birliği'nin başkenti Cape Town'da yaptığı bir konuşmayla İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararını ilan etmiştir. Konuşmanın en ilgi çeken kısmı başbakanın sömürge yönetiminden bağımsızlığa giden süreci, karşı konulmazlığını belirten bir biçimde değişim rüzgârı (wind of change) ifadesiyle tanımlamasıdır. 3 Şubat 1960'dan itibaren İngiltere'nin Afrika'dan çekilme süreci de bu konuşmaya istinaden "değişim rüzgârı" tabiriyle anılmıştır. Gerçekten de İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ulusal bilinç ve milliyetçiliğin yükselişine paralel olarak tüm Afrika'ya yayılan bir değişim rüzgârından bahsetmek mümkündür. Macmillan Cape Town'dan Afrika'ya bakarken bu değişimi görmüştür. Buna karşın Downing Street 10 numaradan Afrika'ya bakarken de bir değişim rüzgârının olduğu su götürmez bir gerçektir çünkü sadece Afrika değil İngiltere'nin Afrika politikası da geriye dönüşü olmayan bir değişim rüzgârının etkisindedir. Bu çalışma da Londra'daki değişim rüzgârını getiren sürece eğilmekte ve Macmillan'la anılan ve değişim rüzgârı metaforuyla kavramsallaştırılan İngiltere'nin Afrika'dan çekilme politikasının ardındaki sebeplere odaklanmaktadır. Bu amaç dâhilinde çalışmada ilk etapta Macmillan'ın meşhur değişim rüzgârı demeci analiz edilecek ardından ise İngiltere'nin bu demecle ilan ettiği çekilme kararının ardındaki sebepler incelenecektir. Başta Macmillan'ın göreve geldikten sonra hazırlattığı değerlendirme raporları olmak üzere İngiltere arşiv belgeleri çalışmanın temel kaynağını oluşturmaktadır. Arşiv belgelerinin yanı sıra çalışma ilgili literatürden de faydalanmıştır.

1. HAROLD MACMILLAN'IN AFRIKA GEZİSİ VE DEĞİŞİM RÜZGÂRI DEMECİ

Harold Macmillan Ocak 1957'de başbakan olduğunda İngiltere'nin Afrika'daki kolonilerinden Güney Afrika (1910), Mısır (1922), Sudan (1956) ve Altın Sahili (Gana-1957) bağımsızlığını kazanmış bulunmaktaydı. Fakat İngiltere hâlâ Afrika'da geniş çaplı bir koloni imparatorluğuna sahipti: İngiliz Somalisi, Nijerya, Sierra Leone, Kuzey Kamerun, Güney Kamerun, Tanganyika, Uganda, Zanzibar, Kenya, Nyasaland (Malawi), Zambiya (Kuzey Rodezya), Gambiya, Bechuanaland (Botswana), Basutoland (Lesotho), Mauritius, Swaziland, Şeyşeller, Güney Rodezya (Zimbabve). Macmillan Ekim 1963'te görevden ayrıldığında ise Afrika'daki kolonilerin yarısı bağımsızlığını kazanmıştır: İngiliz Somali'si (1960), Nijerya (1960), Sierra Leone (1961), Kuzey Kamerun (1961), Güney Kamerun (1961), Tanganyika (1961), Uganda (1962),

Zanzibar (1963), Kenya (1963) (Ateş, 2019:56; Ataöv, 1975:675-680). Görüldüğü üzere 9 İngiliz Kolonisinin bağımsızlığını kazanması başbakanın Cape Town'daki meşhur değişim rüzgârı demecinin ardından domino etkisiyle üç yıl içerisinde gerçekleşmiştir, geri kalan koloniler için ise bağımsızlık süreci başlamıştır. Tam da bu yüzden Harold Macmillan'ın başbakanlık dönemi İngiltere'nin Afrika'dan dekolonizasyon süreci olarak tarihe geçmiştir (Hemming, 1996:97).

Macmillan'ın Gana, Nijerya, Rodezya ve Nyasaland Federasyonu ve Güney Afrika Birliği'ni kapsayan otuz günlük ziyareti o zamana kadar bir İngiltere başbakanının Afrika'ya yaptığı en kapsamlı ziyaret olarak tasarlanmıştır. Ziyaret sırasında Macmillan, resmi görüşmelerinin yanı sıra hükümet liderleriyle ve yerel muhalefette yer alanlar da dâhil olmak üzere her ülkedeki çeşitli siyasi parti ve grup üyeleriyle görüşmelerde bulunmuştur (TNA/CAB 129/101/16; Myers, 2000:561; Baker, 1998:171-182). Başbakan, İngiltere politikasındaki değişimi ilan etmeden Afrika'daki mevcut durumu ilk elden değerlendirmek istemiştir. Bununla birlikte İngiltere'nin Afrika politikasındaki değişimi Macmillan'ın Afrika gezisinin bir sonucu olarak değerlendirmek doğru değildir. Londra, Başbakan'ın Afrika gezisinden önce İngiltere'nin çekilme politikası ve Macmillan'ın buna ilişkin demeci üzerinde yoğun bir çalışma yürütmüştür (Ovendale, 1995:473; Williams, 2009:353).

Macmillan konuşmasına Avrupa'nın ulus devletlerini doğuran süreçlerin 20. yüzyılda, özellikle savaşın bitiminden itibaren tüm dünyada gözlemlendiğini söyleyerek başlamıştır. On beş yıl önce bu hareketin Asya'ya yayıldığını vurgulayan başbakan bugün aynı şeyin Afrika'da gerçekleştiğine şahit olduğunu dile getirmiştir (TNA/DO35/10570; TNA/CAB 129/101/16). Macmillan konuşmasını yaptığı tarihte Londra'dan ayrılmış bir ay olmuştu ve bu tarihten itibaren edindiği izlenimler arasında en çarpıcısının, Afrika ulusal bilincinin gücü olduğunu söylemekteydi. Farklı yerlerde farklı biçimler olsa da ulusal bilincin tüm Afrika'da kök saldığını bizzat müşahade ettiğini belirten Macmillan, bu tespitin ardından demecinin tarihe mal olan kısmını şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Bu kıtada değişim rüzgârı esiyor ve beğensek de beğenmesek de ulusal bilincin böylesine büyümesi siyasi bir gerçektir. Bunu hepimiz bir gerçek olarak kabul etmeliyiz ve ulusal politikalarımız bunu dikkate almalıdır... Daha önce de söylediğim gibi, Afrika'da ulusal bilincin gelişmesi siyasi bir gerçektir ve bunu böyle kabul etmeliyiz. Bu, kanımca, onunla uzlaşmamız gerektiği anlamına gelir” (TNA/DO 35/10570; TNA/CAB 129/101/16).

İşte Macmillan'ın hem dile getirildiği dönemde hem de sonrasında İngiltere'nin Afrika politikasının dönüm noktası sayılan cümleleri bunlardır. Konuşmanın ardından bu cümleler tüm dünya basınında geniş yankı bulmuştur (Dubow, 2011:1097-1098). Konuşmanın devam eden kısmını ise Soğuk Savaş retoriğinin bir örneği olarak değerlendirmek mümkündür (Myers, 2000:571). Afrika'da yükselen milliyetçilikle uzlaşmaya karar verdiğini belirten başbakan, bu uzlaşmayı iki kutuplu düzenin içerisinde anlamlandırmıştır. İngiltere'nin komünizmle olan mücadelesini askeri, ekonomik ve idari mücadelenin ötesinde bir yaşam tarzı mücadelesi olarak ortaya koyan Macmillan, Afrika'daki ulusal bilinçle uzlaşılmazsa dünya barışının bağlı olduğu Doğu ile Batı arasındaki hassas dengenin tehlikeye atılacağını belirtmiştir. Başbakana göre dünya üç ana gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan ilki özgür dünya olarak adlandırdığı Batılı güçlerdir. İngiliz Milletler Topluluğu ve bağımsızlık yolundaki Afrika kolonileri de İngiltere ve müttefikleriyle beraber bu grupta yer almaktadır. İkinci grupta Sovyetler Birliği, müttefikleri ve Çin bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise, başbakanın “şu anda ne komünizme ne de Batılı fikirlere

bağlı olmayanlar” olarak tanımladığı Bağlantısızlar yer almaktadır. Macmillan konuşması esnasında bu bağlamda da Afrika’yı öne çıkarmış ve yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki en büyük meselenin, Asya ve Afrika’nın bağlantısız halklarının Doğu’ya mı yoksa Batı’ya mı eğilim göstereceği olduğunu belirtmiştir. Bu ülkelerin komünist kampa çekilmeleri başbakanı göre dünya barışı açısından ciddi bir tehlikedir (TNA/DO35/10570; TNA/CAB129/101/16).

Bu husus Macmillan’ın konuşmasındaki önemli vurgulardan birini oluşturmuştur ve İngiltere’nin kolonilerinden vazgeçme pahasına elde etmek istediği kazanımlara dair de bazı ipuçları sunmuştur. “Dostlarım, size karşı çok açık konuşayım”, diye cümlesine bağlayan başbakan; Hindistan, Pakistan, Seylan, Malaya ve Gana ile mevcut süreçte bağımsızlığa epey yaklaşmış olan Nijerya’nın bağımsızlığı karşısında İngiltere’nin izlediği siyaseti diğer ülkeler için de sergileyeceğine dair söz vermiş ve bunun için tam ve yegâne sorumluluğun da İngiltere’de olduğunu kabul etmiştir. Fakat bununla birlikte Macmillan, İngiliz Milletler Topluluğu’nun ve özgür dünyanın geleceğini sağlam temeller üzerinde kurmanın tek yolunun bu olduğuna inandığı için böyle bir yol izlediğini de belirtmekten geri durmamıştır (TNA/DO35/10570). Buradan da görüldüğü üzere Başbakan, Afrika’daki kolonilerine bağımsızlık verildikten sonra bu ülkelerin İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde Londra’yla birlikte hareket etmesini beklemiştir. Bir diğer ifadeyle koloni imparatorluğundan vaz geçmek durumunda kalan İngiltere yeni şartlarda Afrika üzerindeki nüfuzunu kaybetmemeye yönelik bir hedef içerisine girmiştir. Bu bağlamda, Afrikalıların bağımsızlığına izin verilmesi; ama bu politikanın Avrupalıların ve İngiltere’nin zararına olmayacak şekilde yürütülmesi tasarlanmıştır (Horne, 1991:183). Başbakanın konuşmasının sonunda çarpıcı ifadelerle birlik beraberlik mesajı vermesinin sebebi de budur: “Bu gerçekleri hatırlayalım. Yıkılmak yerine inşa etmeye karar verelim ve zayıflığın ayrılıktan, gücün birlikten geldiğini her zaman hatırlayalım” (TNA/CAB129/101/16; TNA/DO35/10570).

Harold Macmillan’ın Şubat 1960’taki "Değişim Rüzgârı" konuşması geniş çapta yankı bulmuş ve Britanya’nın dekolonizasyon tarihinde bir milat olarak görülmüştür. Dahası değişim rüzgârı ya da daha sonra literatüre yerleştiği biçimiyle değişim rüzgârları ifadesi, imparatorluklar döneminin ardından dünyanın siyasi ve ideolojik manzarasında, dönüşüm yaratan kapsamlı değişikliklerin kısaltması haline gelmiştir (Ward, 2011:198). Hatta bu anlamda İngiltere tarihine dair bir dönüm noktasını işaret etmenin ötesine geçmiş ve dekolonizasyon süreçlerine ilişkin kullanılan en meşhur metaforlardan biri olmuştur (Betts, 2012:24).

Macmillan’ın konuşması, İngiltere’nin dekolonizasyon baskısına direnmesinin giderek zorlaştığı bir dönemde dört haftalık Afrika gezisinin sonunda gerçekleşmiştir (Ward, 2011:198). Geniş bir ekip tarafından iki aylık bir süreçte cümle cümle dikkatlice kaleme alınmış ve son ana kadar üzerinde çalışılmıştır. Kullanılan tabirler ve yapılan değerlendirmeler, çağın gerçekliklerine ilişkin analizlerin yapıldığını ve tarihsel koşullarının kapsamlı bir biçimde kavrandığını göstermiştir. Demeç kuşkusuz ilk bakışta İngiltere namına bir taviz anlamına gelmektedir. Fakat aynı zamanda demeci İngiltere’nin Afrika kolonileri üzerindeki kontrol ve yönlendirme gücünü yeniden kazanma girişimi olarak da değerlendirmek mümkündür (Dubow, 2011:1087-1088,1096; Baker, 1998:171-182). İngiltere’yi Afrika’dan çekilmeye iten sebepler ve ortaya çıkan zaruret karşısında geliştirdiği çözümler de bunu göstermektedir.

2. İNGİLTERE’NİN AFRİKADAN ÇEKİLME SEBEPLERİ

2.1.Tarihsel Arka Plan: Süveyş’in Mirası

Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır’ın Süveyş Kanalı Şirketi’ni millileştirmesinin ardından İngiltere’nin Fransa ve

İsrail ile yaptığı gizli bir anlaşmayla Ekim 1956'da kanala askeri müdahalede bulunması ve ABD baskısıyla kısa süre içerisinde geri çekilmesi İngiltere tarihinin en dramatik zaman dilimlerinden biridir (Peden, 2012:1073-1074). Gerçekleştiği tarihten itibaren İngiltere'nin gerileyen uluslararası konumunun göstergesi olarak kabul edilen kriz İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Londra'nın uluslararası alanda kendisine biçtiği rol açısından da ciddi sonuçlar doğurmuştur. Şöyle ki, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Londra'daki politika üreticileri, İngiltere'nin uluslararası alanda ABD ve Sovyetler Birliği'nin yanında üçüncü bir güç olarak varlığını sürdürdüğü/sürdürmesi gerektiği düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu dönemde İngiltere'nin dış politikası da kolonyal siyaseti de bahsi geçen bu “üçüncü güç stratejisi” çerçevesinde oluşturulmuştur (Victor, 1982:2-3). İşte bu noktada Süveyş Krizi, İngiltere'nin bağımsız bir dünya gücü olarak hayatta kalmasının mümkün görüldüğü zamanla, sömürge imparatorluğunun hızla tasfiye edildiği ve Britanya'nın küresel angajmanlarının küçüldüğü dönemi ayıran keskin bir dönüm noktası olmuştur (Darwin, 1992:223-224). Krizin getirdiği başbakan olarak Macmillan'ın 1957-1963 arasındaki görevi de Süveyş sonrası dekolonizasyon süreci olarak tarihe geçmiştir.

Süveyş Krizi her şeyden önce İngiltere'nin askeri ve ekonomik gücünün zayıflığını ortaya çıkarmıştır. İngiltere'nin ABD baskısıyla Süveyş'ten çekilmesi ise Londra'da alınan kararları uluslararası alanda hayata geçirmenin eskisi kadar kolay olmadığını gözler önüne sermiştir. Tüm bunlar İngiltere'nin büyük güç iddiasının içinin boşaldığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Zira İngiltere'nin uluslararası alandaki eylemlerinin artık ABD onayına ihtiyacı vardır. Diğer taraftan Süveyş İngiltere'nin dış politikasında ABD ile olan ilişkilerin merkezi rolünü vurgularken aynı zamanda ikili ilişkilerde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından en şiddetli kırılmaya neden olarak “özel ilişki”nin geleceği konusunda da şüphe uyandırmıştır. Bunun yanı sıra Mısır'a müdahalenin uygunluğu tartışmaları üzerinden İngiliz Milletler Topluluğu'nun da bölünmüşlüğüne ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda ülke içinde de keskin bir siyasi bölünme yaratmış, dönemin başbakanı Anthony Eden istifa etmek durumunda kalmış ve İngiltere'nin dünya gücü konumu sadece uluslararası alanda değil ülke içinde de sorgulanır olmuştur (Darwin, 1992:223-224). Tüm bunların etkisiyle Süveyş'in devam eden süreçteki İngiltere politikasına mirasları şu biçimde özetlenebilir: Birincisi, özgüven kaybı ve beraberinde Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) bağımlılık. İkincisi, Orta Doğu'daki nüfuz kaybı ile Afrika ve diğer yerlerdeki kolonilerin bağımsızlığı dâhil olmak üzere hızlanan dekolonizasyon süreci (Peden, 2012:1073-1074).

Dekolonizasyon süreci ve sömürgelerdeki milliyetçilik hareketi, elbette doğrudan Süveyş'in bir sonucu değildir. Fakat Süveyş Krizi bu meselelerde de bir dönüm noktası rolü oynayarak Britanya'nın kolonileriyle olan ilişkilerini kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Süveyş Krizi uluslararası toplum tarafından 19. yüzyıl güç dengelerine dayalı Avrupa politikaları tarzındaki son emperyalist girişim ve sömürge imparatorluklarının sonunu getirecek öncü bir olay olarak değerlendirilmiştir (Betts, 2018:70). Bunun doğal bir sonucu olarak, artık İngiltere açısından Süveyş sonrası sömürgelerin devamından yana bir siyaset izlemek, bu siyaseti gerektiğinde güç kullanarak sürdürmek ve yükselen milliyetçiliği göz ardı etmek pek de mümkün görünmemiştir. Hal böyleyken İngiltere, diğer tüm sebeplerin yanı sıra Süveyş Krizi'nin sonuçlarının da etkisiyle ve Süveyş Krizi'nin yarattığı hava içerisinde Afrika'dan çekilmeyi planlamıştır. 1957 yılında Macmillan başbakan olarak göreve geldiğinde Afrika, özellikle Mısır'ın kaybedilmesinden sonra artan değeriyle, hâlâ stratejik olarak hayati görülmektedir. Fakat İngiltere, artık, bölgedeki üslere erişim için silahlı müdahaleden ziyade anlaşmaya dayalı bir yol izlemek durumunda kalmıştır, çünkü Süveyş bozgunu İngiltere açısından, güç kullanmanın olumsuz sonuçlarını gözler önüne sermiştir. Süveyş, uluslararası arenadaki sömürgecilik karşıtı duygunun derinliğini de net bir biçimde ortaya

koymuştur. Örneğin, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, İngiltere'nin Süveyş'e müdahalesini "eski moda/geçerliliği kalmamış sömürgeciliğin bariz bir örneği" olarak değerlendirmiştir. Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru da krizi İngiltere'nin sömürgeciliğe geri dönmesiyle açıklamıştır. Ayrıca, Süveyş sonrası oluşan tablo, milliyetçi bir ayaklanmayı bastırmak için İngiliz birliklerinin herhangi bir şekilde kullanılmasının dünya çapında bir kınamayla ve hatta muhtemel bir Birleşmiş Milletler (BM) müdahalesiyle sonuçlanacağına da işaret etmiştir (Hemming, 1996:100).

2.2. Yükselen Milliyetçilik ve Sovyetler Birliği Tehdidi

Britanya'nın Afrika'dan çekilmesini değerlendirirken kuşkusuz ilk etapta bölgede oluşan milliyetçi dalgayı referans almak gerekmektedir. İngiltere'yi Afrika siyasetinde değişikliğe gitmeye zorlayan ilk etkenin kolonilerde tabanı temsil eden siyasi güçlerdeki değişim olduğuna şüphe yoktur. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve özellikle de 1945 sonrasında bütün Afrika ülkelerinde kolonyalizm karşıtı mücadele şiddetlenmiş, milliyetçi duyarlılık hızla daha belirgin, daha yaygın ve daha kararlı bir hal almıştır. Afrika'daki siyasi söylemde de belirgin bir radikalleşme olmuştur. Bu dönemde anti-empyralist propaganda eskisinden çok daha yaygın hale gelmiş ve milliyetçi örgütlere üyelik, siyasi partiler ve sendika hareketleri önemli ölçüde artmıştır. Kuzey Afrika'da Frantz Fanon, Trinidad ve Tobago'da Cyril Lionel Robert James, Tanzania'da Julius Nyerere ve Gana'da Kwame Nkrumah, gibi yeni siyah entelektüel figürlerin fikirleri, kolonilerde politik olarak aktif olan kesimler arasında giderek daha geniş kabul görmeye başlamıştır (Sanders, 1989:104; Nkrumah, 1966:75; Oran, 1977:92-93).

Yönetime geldiğinde Afrika'daki milliyetçi yükselişin farkında olan Macmillan'ın hazırlattığı "Afrika'nın önümüzdeki on yılı" isimli raporda da mevcut dönemin ileride Afrika'da milliyetçilik dönemi olarak anılacağına ve kolonilerin on yıl içerisinde bağımsız olacağına kesin gözle bakılmıştır. Raporda, kısa süre içerisinde bağımsız ve yarı bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla Afrika haritasının köklü bir değişikliğe uğrayacağı vurgulanmıştır. Ayrıca İngiltere kolonilerinden, Kenya, Uganda, Tanzania, Zanzibar, İngiliz Somalisi, Sierra Leone ve Gambiya'nın çok daha kısa bir süre içerisinde Gana ve Nijerya modelini izleyecekleri belirtilmiştir (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:3:29-30; BDEE, S.A,V.4,P.I,No:20:113-133).

Bu sürecin önüne geçecek siyasi ve ekonomik gücü olmadığını tespit eden İngiltere'nin bundan sonrasına ilişkin çözümü ise süreci iyi yöneterek kolonilerle bağımsızlık sonrası iş birliğinin sürdürülmesi olmuştur. Bu noktada dekolonizasyonun bu yeni ilişki türünün ilk şartı olarak belirlendiğini söylemek mümkündür. İngiltere'nin hedefi, resmi koloni imparatorluğunu dağıtmak fakat bununla birlikte kolonilerin bağımsızlığını kazandıktan sonra İngiliz Milletler topluluğuna dâhil olmasıyla bölgedeki nüfuzunu korumak yönünde olmuştur sahibi olmaktadır (Sanders, 1989:102).

İngiltere'nin bu politikasında Afrika'daki milliyetçiliğin yanı sıra Sovyetler Birliği'ne karşı duyulan endişe de etkin olmuştur. Yukarıda bahsi geçen raporlarda da milliyetçi dalganın önlenemezliğinin yanı sıra Sovyetler Birliği tehdidinde vurgu yapılmış ve Afrika'nın Sovyet nüfuzunun bir sonraki hedefi olacağı tespitinde bulunulmuştur (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:19:109). 1950'lerin ortalarından itibaren sosyalist dünya ile üçüncü dünya arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya girmiştir. Kolonilerdeki siyasi figürlerin dünya görüşlerinin sosyalizm çizgisine yakınlığının yanı sıra, Afrika ülkeleri uluslararası ortamda bağımsızlık taleplerini gündeme getirdiğinde de Sovyetler Birliği'nden aktif destek görmüşlerdir (Oran, 1977:94). Diğer taraftan 1955'te Mısır'a Çekoslovak silahların satışı üçüncü dünya üzerindeki Batı tekelini kıran öncü bir gelişme olmuştur. Yine aynı yıl Hindistan'da Bhilai Çelik Fabrikası, Sovyetler Birliği'nin yardımıyla

kurulmuş ve sosyalist devletlerle üçüncü dünya arasındaki ticaret de hızla artmaya başlamıştır (Maclean, 1970:138).

Sovyetler Birliği faktörü Macmillan'ın Afrika'daki İngiliz kolonilerine yönelik siyasetinde de önemli bir yer kaplamıştır. Macmillan'a göre İkinci Dünya Savaşının ardından dünyadaki en önemli gelişmelerden biri kolonilerde ortaya çıkan milliyetçilik diğeri de komünizme karşı yürütülen ideolojik mücadeledir. Macmillan komünizmle mücadeleye tüm diğer politikaları hâkimiyeti altına alan bir unsur olarak bakmaktadır, ona göre milliyetçilik çağın değişmez bir hakikatidir ve milliyetçilik olgusuna karşı savaşmak akıntıya karşı yüzmekten farkıdır. Başbakan 1957 yılında yaptığı bir konuşmada milliyetçiliği, Afrika'ya doğru yayılan güçlü, süratli ve dizginsiz dev bir dalga olarak tanımlamıştır: “Bu dalga yönlendirilebilir; fakat asla geri püskürtülemez” (Hyam, 2006: 242-243; TNA/CAB129/100/35). Tüm bu veriler ışığında Macmillan'ın politikasının temel hedeflerinden birinin sömürgelerde ortaya çıkan milliyetçiliği kontrol altına alarak ve onunla barışarak Sovyetler Birliği etkisinin önüne geçmek olduğunu söyleyebiliriz. Aslında, yukarıda da görüldüğü üzere, Cape Town konuşmasının ana fikirlerinden biri budur. Macmillan Afrika'daki ulusal bilinçle uzlaşmazsa dünya barışının bağlı olduğu Doğu ile Batı arasındaki hassas dengenin tehlikeye gireceğini söyleyerek bu durumu oldukça açık bir biçimde ortaya koymuştur. Kolonilerde uzun süredir İngiltere'ye karşı biriken öfkenin Sovyetler Birliği ile iş birliğine dönüşmemesi için İngiltere'nin elinde 1960'ların başı itibarıyla çekilmeden daha iyi bir seçenek kaldığını söylemek de pek mümkün değildir.

2.3. ABD ve BM ile İlişkiler

Macmillan'ın Afrika'dan çekilme siyasetinin ardındaki sebeplerden biri de ABD ile ilişkiler ve Washington'ın İngiltere'nin kolonyal politikasına yönelik eleştirileridir. Daha önce de altı çizildiği üzere İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya siyasetinde, ABD bağlantısı merkezi bir öneme sahip olmuştur. Dönemde hazırlanan birçok strateji belgesinde ABD ile mümkün olduğu kadar yakın olunmasının İngiltere'nin dış politikadaki birincil önceliği olduğu vurgulanmış ve ABD'ye, İngiltere'nin çıkarlarını Avrupa dışındaki dünyada destekleyebilecek tek güç olarak bakılmıştır (TNA/CAB129/100/35).

Afrika ise Soğuk Savaş koşullarında Washington ile Londra arasında bir iş birliği alanı olarak ortaya çıkmıştır. Zira İngiltere, İngiliz Milletler Topluluğu ve kolonileri üzerindeki hâkimiyetiyle Batı'nın Sovyetler Birliğine karşı Afrika'daki kalesi konumunda olmuştur. Bu konum ABD'nin Londra'nın desteğine ihtiyaç duymasını sağlamış ve bir anlamda, Soğuk Savaş'ı İngiltere için avantaja dönüştürmüştür (TNA/CAB129/100/35). Fakat bu noktada İngiltere'nin Afrika'daki kolonileri ile olan ilişkilerinde bir yöntem farklılığına gitmesi gerekmiştir. Zira İngiltere'nin Afrika'daki rolünü 19. yüzyıldan kalma kolonyal taktikler çerçevesinde uygulamaya devam etmesi; Afrika'daki milliyetçilik ve dekolonizasyon dalgasını güçlendirmekle beraber, ABD ile koloniler üzerinden tesis etmeyi planladığı özel ilişkiye ulaşmasını da engellemiştir. Bu dönemde ABD komünizmi bağımsızlığa yeni kavuşmuş ya da kavuşmak üzere olan Afrika devletleri için potansiyel bir tehdit olarak görmüş ve Afrika'daki sömürge imparatorluklarını da Sovyet nüfuzuna davetiye çıkarmakla itham etmiştir. Bu çerçevede Afrika'daki milliyetçilik dalgası ve Soğuk Savaşın kendine özgü parametreleri ABD'nin, sömürgeci Avrupa devletlerine ilişkin hoşgörüsünü giderek azaltmış ve Afrika'nın dekolonizasyonu meselesini ön plana çıkartmıştır (Kent, 2013:195-198). 1956 yılında ABD'nin İngiltere'ye Süveyş'ten çıkması için baskı yapmasının temel sebebi de bu olmuştur. Süveyş Krizi iki ülke arasında sömürge politikasında keskin ayrılıkların olduğunu ortaya çıkarmıştır. Afrika'da komünist tehdide karşı koyma konusunda ABD ile ortak çıkarları olsa da İngiltere Süveyş sonrasında, iki ülke arası kurulan ittifak içerisinde ancak sömürge politikasında değişikliğe giderek etkisini sürdürebileceğini kabul etmiştir

(TNA/CAB 129/100/35; BDEE, S.A,V.4, P.I,No:5:43-51).

Macmillan benzer bir değerlendirmeyi, İngiltere'nin BM'deki pozisyonu çerçevesinde de yapmıştır. BM'deki etkinlik her zaman için İngiltere dış politikasının önemli güç kaynaklarından biri olmuştur. Bununla birlikte 1950'lerden itibaren dekolonizasyonun dünya gündeminin merkezine yerleşmesiyle, İngiltere'nin BM içerisindeki konum ve etkinliğinin büyük ölçüde, sömürge sorunlarını ele almadaki başarısına bağlı olduğu bir konjonktür ortaya çıkmıştır. 1950'lerle birlikte İngiltere'nin Afrika'daki kolonilerinin liderleri BM çatısı altında sık sık bağımsızlık taleplerini gündeme getirmiş ve İngiltere'yi köşeye sıkıştırılmıştır. Bu anlamda Afrika milliyetçiliğinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kat ettiği mesafede BM örgütünün büyük bir payı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle örgütün anayasasının ülkelerin kendi kendilerini yönetmeleriyle ve kendi kendini yönetmeyen ve vesayet altında bulunan ülkelerin bağımsızlığa kavuşturulmalarıyla ilgili olan 73 ve 76/b maddeleri Afrika'daki milliyetçi harekete önemli bir zemin sağlamıştır (Oran, 1977:93-94). Bu durumda dönemin uluslararası meselelerine yaptığı katkı ne olursa olsun İngiltere'nin bu konuda başarısız olması BM'deki etkisini hızla kaybetmesi riskini ortaya çıkarmıştır (TNA/CAB129/100/35).

Görüldüğü üzere İngiltere'nin uluslararası alandaki gücünün tüm kaynakları sömürge politikasında bir değişikliğe gidilmesini zorunlu kılmıştır. Başbakanın hazırlattığı raporlarda bu gereklilik; "içeriği boşaldıktan sonra eski İmparatorluk gücümüzün gölgesine inatla tutunuyor gibi görünerek, etkimizi sürdüremeyeceğiz" şeklinde çarpıcı bir öz eleştiriyle ifade edilmiştir. İngiltere; hem İngiliz Milletler Topluluğu ile Avrupa ve ABD arasındaki bağlantı rolünden hem de koloni bölgesindeki halkların koruyucusu ve vekili rolünden gelen özel konumunun avantajlarını kullanmak için, koloni politikasında esnekliğe gitmesi gerektiğini fark etmiş ve kabullenmiştir. Kuşkusuz bu durumda, İngiltere'nin 19. yüzyıldaki gibi iradesini dayatma gücüne sahip olmamasının ve artık büyük ölçüde ittifaklar ve koalisyonlar aracılığıyla çalışmak zorunda olmasının önemli rolü olmuştur. Bu nedenle, Afrika da dâhil olmak üzere dünyanın hemen her yerindeki konumunu güçlendirmek ve iyileştirmek için taktiklerini değişen durumlara ve zamanın gerekliliklerine uyarlamaya mecbur kalmıştır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:43-51). Bu değerlendirmeler ışığında bahsi geçen asıl değişim rüzgârının da bu olduğunu öne sürmek mümkündür. 1960'lı yıllara gelindiğinde İngiltere Afrika'daki değişen şartları kabullenmiş ve Afrika'ya yönelik siyasetini de bu şartlara göre yeniden revize etmiş, değiştirmiştir.

2.4. Ekonomik Zorlanma ve Bir Çözüm Olarak Ortaklık Kavramı

Savaştan sonra İngiltere'de ekonomik durumu düzeltmek için birçok yol denenmiş; fakat hiçbiri ülkeyi ekonomik kriz tehlikesinden kurtaramamıştır. İngiltere ekonomisinin temel sorunu, çok basit bir biçimde gelir gider dengesindeki açıktan kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından göreve gelen hükümetlerin iç politikaya yönelik temel taahhütleri tam istihdam ve refahın sağlanmasına yönelik olmuştur. Buna yönelik kamuoyu baskının yanı sıra başta ABD'ye olmak üzere İngiltere'nin borçları da ekonomi üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. Tüm bunlara deniz aşırı hedefler ve kolonilere ilişkin harcamalar eklenince elde edilen gelirlerle ekonomiyi açık vermeden döndürmek imkânsız hale gelmiştir. Diğer taraftan 1940'ların sonuna yaklaşıldıkça ekonominin üzerinde Soğuk Savaş koşullarının da ağırlığı hissedilmiştir.

Soğuk Savaş koşullarında oluşturulan 1950 tarihli yeniden silahlanma planı İngiltere ekonomisine ciddi bir yük getirmiştir. Plan çerçevesinde iki kutuplu sistem, Sovyetler Birliği ile mücadele ve bu mücadele içerisinde Batı Avrupa'nın güvenlik ve istikrarı İngiltere'nin temel öncelikleri olarak belirlenmiştir. Bu hususlarda bir fedakârlık yapılamayacak olması ise

Britanya İmparatorluğu'nun geleceği konusunu ekonomik tedbirlerin vazgeçilmez analiz nesnesine dönüştürmüştür (Murphy, 2012:48-61). Ayrıca, Soğuk Savaş döneminde İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliğinin ardından dünyanın üçüncü nükleer gücü olmuştur. Bu duruma İngiltere'de hem caydırıcılık bağlamında hem de dünya gücü statüsü bağlamında büyük önem verilmiştir. Dolayısıyla bu noktada da bir feragat hiç düşünülmemiştir (Akçapa, 2018:202; Akçapa, 2021:2800-2803). Nükleer güç konumunun korunmasına yönelik kararlılık da doğurduğu ekonomik sonuçlarla ister istemez dekolonizasyon baskısını arttırmıştır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:5:49-50).

Aslında İkinci Dünya Savaşı'nın üzerinden çok geçmeden, İngiltere ekonomisini düzeltmek için sömürge imparatorluğunu küçültmekten başka çare kalmadığı dile getirilmiştir. Fakat İngiltere ve İngiliz siyasetçileri için imparatorluktan vazgeçmek hemen ve kolay verilecek bir karar olmamıştır. Bu anlamda sömürge imparatorluğun İngiltere hazinesine getirdiği yük savaş sonrası on, on beş yıllık süreçteki ekonomik ve siyasi tartışmalarının başında yer almıştır. 1950'lerle birlikte ise bu dönemde görev yapan hükümetlere, Britanya'nın küresel taahhütlerinin ekonomik imkânlarıyla orantısız olduğuna dair giderek daha sert uyarılar verilmiştir. Eleştiriler, İngiltere ekonomisinin kolonilere ve denizaşırı çıkarlara ayrılan fonlarla, taşıyabileceğinden çok daha ağır bir yükün altında olduğu noktasında birleşmiştir. 1950'lerin sonu itibariyle de İngiltere'nin her türlü dış taahhüt ve angajmanında köklü bir revizyon dışında bir çıkış yolunun kalmadığı konusunda ülke içinde bir uzlaşıl hasıl olmuştur (Porter & Stockwell, 1989:6; Murphy, 2012:48-61).

Macmillan da görevine başladıktan hemen sonra kolonilere ilişkin bir kar zarar hesaplaması yapılmasını istemiştir. Afrika'daki İngiliz kolonilerinde bir süredir bağımsızlık yolunda ciddi gelişmeler kaydedilmekteydi. Macmillan'ın istediği bu durumda ekonomik olarak Britanya'nın kazancının ve kaybının ne olacağını ortaya konulmasıydı (BDEE, S.A,V.4, P.I,No:2:4). Başbakanın isteği üzerine hazırlanan raporda kolonilerin Birleşik Krallık Hükümetine maliyetinin yılda yaklaşık 51 milyon sterlin civarında olduğu ve süreç ne kadar ileri giderse yükün de o kadar azalacağı belirtilmiştir. Raporun can alıcı noktasını ise, sömürge bölgelerine bağımsızlık verilmesinin İngiltere için doğuracağı ekonomik sonuçların; bağımsızlığın verilmesinden değil, kolonilerin bağımsızlıktan sonra izleyebileceği politikalardan kaynaklanacağını iddia etmesi oluşturmuştur. Bu, kolonilerin bağımsızlığının doğrudan bir ekonomik kayıp olarak değerlendirilmeyeceği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Neticede bu tespit İngiltere'nin Afrika politikasındaki yeni dönemin habercisi olmuştur, çünkü raporda bağımsızlık konusu Afrika'daki kolonilerle olan karlı ekonomik ilişkinin devamının önünde doğrudan bir engel olarak değerlendirilmemiştir. Yapılması gerekenin bağımsızlıktan sonra da eski kolonilerle yakın ekonomik ve siyasi işbirliğinin kurulması olduğu vurgulanmıştır (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:3:32).

Bu değerlendirme sadece, kolonilere ilişkin mali sorumluluğun yerel omuzlara aktarılması yoluyla İngiltere'ye tasarruf fırsatı sunmakla kalmamıştır (Porter & Stockwell, 1989:42). Aynı zamanda kolonyal dönemde Afrika'dan Londra'ya akan avantajların post kolonyal dönemde de muhafazasına yönelik bir stratejiyi öne çıkarmıştır. Macmillan ve ekibi de Afrika'nın bağımsızlığını, emperyal etkiyi sürdürmek ve Britanya'nın ekonomik ve stratejik varlıklarını güvence altına almak çerçevesinde değerlendirmiştir (Robinson & Louis, 2006:487). Bir diğer ifadeyle, Afrika'daki kolonilerin bağımsızlığı veya dekolonizasyon meselesi yeni ortaya çıkan devletlerle "ortaklık ilişkisi" kurularak kolonyal dönemin avantajlarının mümkün mertebe sürdürülmesi hedefi üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda ortaklık kavramı da yeni dönemin siyasi şartlarına uygun bir retorik sunmuştur. Fakat bu politika dâhilinde dekolonizasyon gerçek bir çekilme anlamına gelmemektedir çünkü siyasi bağımsızlıktan sonraki bağımlılık ekonomisi, İngiltere'nin Afrika gayrı resmi imparatorluğu

planının anahtarı olmuştur (Low, 1993:204; Robinson & Louis, 2006:492). Bu sebeple Macmillan'ın isteği üzerine hazırlanan raporda bölgede hala kontrol uygulanabilirken, İngiliz standartlarının, ticaret, ekonomi, iş ve yönetim yöntemlerinin kolonilerin tüm yaşamına nüfuz etmesinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (BDEE, S.A,V.4,P.I,No:3:32). Tüm bu hesaplamalar çerçevesinde sıra Afrika'nın iyi niyet ve dostluğunun kazanılmasına gelmiştir. Bunun için kuşkusuz ilk önce bağımsızlık taleplerinin yatıştırılması icap etmiştir. Ancak ondan sonra, ekonomik bağımlılık ve siyasi ittifak odaklı dekolonizasyon sonrası yeni emperyalizm siyasetinin inşa edilebileceği öngörülmüştür. Bu noktada 3 Şubat 1960'daki demeciyle Harold Macmillan'ın hedeflediğinin de hoşnutsuz tebaayı sadık müttefiklere dönüştürerek bir nüfuz sistemi kurmak olduğunu iddia etmek mümkündür (Robinson & Louis, 2006:485).

SONUÇ

Harold Macmillan Ocak 1957'de başbakan olduğunda İngiltere, Afrika'daki koloni imparatorluğunun büyük bir kısmını elinde tutmaktaydı. Macmillan Ekim 1963'te görevden ayrıldığında ise Afrika'daki kolonilerin yarısı bağımsızlığını kazanmış durumdaydı, diğer yarısı için de bağımsızlık yolu açılmıştı. Bu yüzden Harold Macmillan'ın başbakanlık dönemi İngiltere'nin Afrika'dan dekolonizasyon süreci olarak tarihe geçmiştir.

Harold Macmillan 03 Şubat 1960'ta, o zamanki adıyla Güney Afrika Birliği'nin başkenti Cape Town'da yaptığı konuşmayla İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararını ilan etmiştir. Dekolonizasyon tarihinin en meşhur konuşmalarından biri olan bu demeçte Macmillan, sömürge yönetiminden bağımsızlığa giden süreci, değişim rüzgârı (wind of change) ifadesiyle tanımlamıştır. Bu tarihten itibaren İngiltere'nin Afrika'dan çekilme süreci de bu konuşmaya istinaden "değişim rüzgârı" tabiriyle anılmış, hatta bu tabir dekolonizasyon sürecinin en meşhur metaforlarından biri olmuştur.

Macmillan'ın konuşması, İngiltere'nin dekolonizasyon baskısına direnmesinin giderek zorlaştığı bir dönemde gerçeklemiştir. Demeçte kullanılan tabirler ve yapılan değerlendirmeler, İngiltere hükümetinin çağın gerçeklerine ilişkin analizleri yaptığını göstermiştir. Zaten konuşma da Afrika'dan çekilme kararı da uzun süredir Londra'nın üzerinde hassasiyetle durduğu bir mesele olmuştur. Macmillan da başbakanlığa geldiğinden beri Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Koloni Ofisinden görevlilerin oluşturduğu komiteler vasıtasıyla Afrika'daki koloni imparatorluğunun geleceği ve İngiltere'nin yeni koşullarda bölgedeki rolü üzerinde çalışmalar yaptırmıştır. Bu çalışmada Macmillan'ın hazırlattığı bu rapor ve belgeler üzerinden İngiltere'nin Afrika'dan çekilme sebeplerini değerlendirilmiştir.

Macmillan'ın konuşması da İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararı da ilk bakışta Londra namına bir taviz gibi görünmektedir. Fakat çalışma içerisinde incelen arşiv evrakının da gösterdiği üzere bu karar aynı zamanda İngiltere'nin Afrika kolonileri üzerindeki nüfuzunu yeniden kazanma girişimidir. İngiltere'yi Afrika'dan çekilmeye iten sebepler ve bunlar karşısında Londra'nın geliştirdiği çözümler de bunu göstermektedir.

İngiltere'nin Afrika'dan çekilmesinin tarihsel arka planını; Süveyş sonrası yaşanan güç ve prestij kaybıyla hem ulusal hem de uluslararası anlamda krizin derinleştirdiği kolonyalizm karşıtı hava oluşturmuştur. Zira, Süveyş sonrası sömürgelerin devamından yana bir siyaset izlemek ve gerekirse bunu güç kullanarak sürdürmek İngiltere için bir seçenek olmaktan çıkmıştır. Bu anlamda, ilk etapta, İngiltere'nin Süveyş Krizi'nin sonuçlarının etkisiyle ve Süveyş Krizi'nin yarattığı hava içerisinde Afrika'dan çekilmeyi planladığını söyleyebiliriz.

Diğer taraftan, İngiltere'yi Afrika'dan çekilmeye iten başat etmenin bölgede yükselen milliyetçilik ve ulusal bilinç olduğuna şüphe yoktur. 1950'lerle birlikte Afrika'daki bağımsızlığa yönelik ivmenin İngiltere'nin önleyemeyeceği boyutlara ulaşması ve Soğuk Savaş koşullarının Afrika siyasetinde kendisini hissettirmesiyle bölge için tarihsel bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bu çerçevede Macmillan da sömürgelerde ortaya çıkan milliyetçiliği kontrol altına alarak ve onunla barışarak Sovyetler Birliği'nin bölgede nüfuz kurmasının önüne geçmeyi hedeflemiştir. Başbakan bu hedefini Cape Town konuşmasında, ulusal bilinçle uzlaşmazsa dünya barışının bağlı olduğu Doğu ile Batı arasındaki hassas dengenin tehlikeye gireceğini söyleyerek oldukça açık bir biçimde ortaya koymuştur.

ABD ve BM'in kolonyal siyaset karşısındaki tutumu da İngiltere'nin bölgeye yönelik politikasını değiştirme sebepleri arasındadır. Her şeyden önce bu dönemde kurucu antlaşmasında self determinasyon ilkesine atıf olan BM'de dekolonizasyon meselesi sık sık gündeme taşınmış ve İngiltere'yi zor durumda bırakmıştır. Bu süreçte ABD'nin kolonyalizm karşıtı tutumu da İngiltere açısından büyük önem arz etmiştir. ABD, Afrika ve dünyanın diğer yerlerindeki dekolonizasyon sürecini Soğuk Savaş ve Sovyet tehdidi perspektifinden değerlendirmiştir. Buna göre, İngiltere de dâhil olmak üzere Avrupalı eski kolonyalist devletler, milliyetçilik ve self determinasyon çağında kolonyal politikalar uygulayarak Sovyet nüfuzuna davetiye çıkarmıştır. ABD'nin Süveyş Krizi sırasında İngiltere'ye uyguladığı baskının da sebebi budur ve krizin ardından İngiltere, ABD ile ortaklığını sürdürmek için 19. yüzyıldan kalma kolonyal siyasetini değiştirmek zorunda olduğunu kabullenmiştir. Macmillan başbakanlığı devraldığında ise ABD ile İngiltere arasında bu hususta sessiz bir uzlaşma mevcuttu diyebiliriz. Zira, 1960'lara gelindiğinde İngiltere'nin bir dünya gücü rolü oynayabilmesi için ABD'ye olan ihtiyacı Londra tarafından net bir biçimde görülmüştür.

Buna ek olarak, iki dünya savaşı görmüş İngiltere ekonomisi 1950'lerden itibaren Afrika'daki kolonilerin savunma ve kalkınmalarına yönelik harcamaları kaldıramamıştır. Kuşkusuz ekonomik girdap da İngiltere'nin Afrika'dan çekilme sebeplerinden birini oluşturmuş, hatta bu husus baş sıralarda yer almıştır. Fakat ekonomik zorlukların çekilmeye zorladığı Londra bir taraftan da Afrika'daki ekonomik ve siyasi kazanımlarını muhafaza etmek istemiştir. Macmillan başta ekonomik avantajlar olmak üzere Afrika'dan Londra'ya yönelen kaynak akışını muhafaza eden bir çekilme siyaseti inşa etmeyi hedeflemiştir. Bunun iki önemli ayağı olmuştur. İlki kolonilerin bağımsızlığın ardından İngiltere'yle olan ekonomik ilişkilerin sürdürülmesidir. Bir diğer ifadeyle bağımsızlık sonrası bağımlılık ekonomisinin oluşturulmasıdır. İkincisi ise, bağımsızlığını kazanan kolonilerin İngiliz Milletler Topluluğu içerisinde İngiltere ile iş birliği halinde hareket etmesidir. Macmillan, bu sebele Cape Town parlamentosundaki konuşmasında, sık sık iş birliğine ve birlik beraberliğin önemine atıf yapmıştır. İş birliği ve ortaklık kavramları post kolonyal dönemde İngiltere'nin Afrika siyasetinin yeni retoriğini oluşturmuştur; fakat siyasetin özü çok değişmemiştir ve gerçek bir çekilmeden bahsetmek mümkün değildir. İngiltere; ekonomik olarak Afrika'dan Londra'ya yönelen kaynak akışının yanı sıra, kolonilerle bağımsızlık sonrası kurulan ortaklık ve iş birliği ilişkisiyle başta Soğuk Savaş şartlarında ittifak ve stratejik önemi haiz üslerin kullanımı olmak üzere Afrika'dan sağlanan siyasi ve stratejik avantajların da muhafazasını hedeflemiştir.

Özetle Macmillan değişim rüzgârları konuşmasıyla İngiltere'nin Afrika'daki koloni imparatorluğunun tasfiyesini başlatırken aynı zamanda zamanın şartlarına uygun yeni bir emperyalist siyasetle, Afrika'daki nüfuzunu muhafaza etmeye yönelik bir hamlede bulunmuştur. Bu anlamda Macmillan'ın değişim rüzgârı demecini ve İngiltere'nin Afrika'dan çekilme kararını aynı zamanda İngiltere'nin Afrika kolonileri üzerindeki nüfuzunu yeniden kazanma girişimi olarak değerlendirmek

mümkündür.

ETİK BEYAN VE AÇIKLAMALAR

Etik Kurul Onay Bilgileri Beyanı

Çalışma Etik Kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması bulunmamaktadır

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları****İngiltere Ulusal Arşivi (The National Archives, TNA)**

TNA/CAB 134/1555. Colonial Policy Committee: Meetings 1-17; Papers 1-14. 28 Janary 1957.

TNA/DO 35/10570. Prime Minister's speech to members of Union Parliament. 3 February 1960.

TNA/CAB 129/101/16. Prime Minister's African Tour January-February, 1960. 5 February 1960.

TNA/CAB 129/100/35. Memorandum: Future Policy Study, 1960-70. Author: Harold Macmillan. 29 February 1960.

Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

No:2 Future Constitutional Development in the Colonies, May 1957. British Documents on the End of Empire, Series A, Volume 4, Part I (2000). R. Hyam & R. Louis (Eds.), London: The Stationery Office. (BDEE, S.A, V.4, P.I)

No:3 Future Constitutional Development in the Colonies: Memorandum for Cabinet Colonial Policy Committee by Sir N Brook, 6 Sept 1957. British Documents on the End of Empire, Series A, Volume 4, Part I (2000). R. Hyam & R. Louis (Eds.), London: The Stationery Office. (BDEE, S.A, V.4, P.I)

No: 5 The Position of the UK in World Affairs: Report by Officials, 9 June 1958. British Documents on the End of Empire, Series A, Volume 4, Part I (2000). R. Hyam & R. Louis (Eds.), London: The Stationery Office. (BDEE, S.A, V.4, P.I)

No:11 The Commonwealth, 1960–1970: Draft Cabinet Memorandum by CRO for Future Policy Study Working Group, 30 July 1959. British Documents on the End of Empire, Series A, Volume 4, Part I (2000). R. Hyam & R. Louis (Eds.), London: The Stationery Office. (BDEE, S.A, V.4, P.I)

No:19 The Next Ten Years in Africa: Minutes of Africa (Official) Committee Meeting to Discuss Procedure for Study, 14 Jan 1959. British Documents on the End of Empire, Series A, Volume 4, Part I (2000). R. Hyam & R. Louis (Eds.), London: The Stationery Office. (BDEE, S.A, V.4, P.I)

No:20 Africa in the Next Ten Years: Report (FO print) of Committee of Officials, June 1959. British Documents on the End of Empire, Series A, Volume 4, Part I (2000). R. Hyam & R. Louis (Eds.), London: The Stationery Office. (BDEE, S.A, V.4, P.I)

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akçapa, M. (2018). The Nuclear Armament Policy of The United Kingdom: Why Did The UK Get Involved in the Nuclear Weapon Race? *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(2), 195-220.

Akçapa, M. (2021). İngiltere'nin Nükleer Silahlanma Sürecinde ABD'nin Rolü (Soğuk Savaş Dönemi). *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(40), 2797-2820.

Ateş, M. (2019). *Sömürge Sonrası Dönemde Afrika'daki İngiliz Eski Sömürgeleri ile İngiltere'nin İlişkileri: Nijerya, Kenya ve Güney Afrika Cumhuriyeti Örnekleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Ataöv, T. (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Baker, C. (1998). Macmillan's 'Wind of Change' Tour, 1960. *South African Historical Journal*, 38(1), 171-182.

Betts, R. F. (2012). *Decolonization A Brief History of The Word*. E. Bogaerts & R. Raben (Eds.), Beyond Empire and Nation, The Decolonization of African and Asian Societies (23-39) içinde. Leiden: KITLV.

Betts, R. F. (2018). *Dekolonizasyon Dünyada Sömürgelerin Bağımsızlaşma Süreci 1945-1970*. Y. Yazar (çev). İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Black, J. (2017). *Kısa İngiltere Tarihi*. E. Duru (çev). İstanbul: Say Yayınları.

Curtis, M. (1995). *The Ambiguities of Power British Foreign Policy Since 1945*. London: Zed Books.

- Darwin, J. (1992). *Britain and Decolonisation the Retreat from Empire in the Post-war World*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Dubow, S. (2011). Macmillan, Verwoerd, And the 1960 Wind Of Change Speech. *The Historical Journal*, 54(4), 1087-1114.
- Horne, A. (1991). *Macmillan 1957-1986*. Volume II. London: Papermac, London.
- Hyam, R. (2006). *Britain's Declining Empire: The Road to Decolonisation 1918-1968*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hemming, P. E. (1996). *Macmillan and the End of the British Empire in Africa*. R. Aldous & S. Lee (Eds.), Harold Macmillan and Britain's World Role (97-122) içinde. London: Macmillan Press.
- Kent, J. (2013). *The US and Decolonization in Central Africa, 1957-64*. L. J. Butler & S. Stockwell (Eds.), The Wind of Change Harold Macmillan and British Decolonization (195-214) içinde. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Low, D. A. (1993). *Eclipse Of Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maclean, D. (1970). *British Foreign Policy Since Suez, 1956-1968*. London: Hodder and Stoughton.
- Macmillan, H. (1971). *Riding the Storm 1956-1959*. London: Macmillan.
- Medlicott, W. N. (1968). *British Foreign Policy Since Versailles, 1919-1963*. London: Methuen & Co. Ltd.
- Murphy, P. (2012). *Britain as a Global Power in the Twentieth Century*. A. Thompson (Ed.), Britain's Experience of Empire in the Twentieth Century (33-75) içinde. Oxford: Oxford University Press.
- Myers, F. H. (2000). Macmillan's "Winds of Change" Speech: A Case Study in the Rhetoric of Policy Change. *Rhetoric and Public Affairs*, 3(4), 555- 575.
- Nkrumah, K. (1966). *Emperyalizmin Son Aşaması Yeni Sömürgecilik*. A. Sarıca (çev). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Oran, B. (1977). *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ovendale R. (1995). Macmillan and the Wind of Change in Africa, 1957-1960. *The Historical Journal*, 38(2), 455-477.
- Peden, G.C. (2012). Suez And Britain's Decline As A World Power. *The Historical Journal*, 55(4), 1073-1096.
- Porter, A. N. & Stockwell, A. J. (1989). *British Imperial Policy And Decolonization, 1938-64*. Vol 2. New York: Palgrave Macmillan.
- Robinson, R. & Louis R. (2006). *The Imperialism of Decolonization*. R. Louis (Ed.). Ends of British Imperialism the Scramble for Empire, Suez and Decolonization (451-502) içinde. London: I. B. Tauris.
- Sanders, D. (1989). *Losing an Empire Finding a Role An Introduction to British Foreign Policy Since 1945*. New York: Macmillan Education.
- Thorpe, D. R. (2011). *Supermac the Life of Harold Macmillan*. London: Pimlico.
- Tüysüzoğlu, G. (2011). İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Dış Politikası: İmparatorluk Yaşıyor Mu? *Akademik Bakış Dergisi*, (26), 1-23.
- Victor, R. (1982). *Britain and the Cold War, 1941-1947*. London: Ebenezer Baylis & Son Ltd.
- Ward, S. (2011). Run Before the Tempest: The "Wind of Change" and the British World. *Geschichte und Gesellschaft (Vandenhoeck & Ruprecht)*, 37(2), 198-219.
- Williams, C. (2009). *Harold Macmillan*. London: Weidenfeld & Nicolson.